

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
Кафедра культурології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор ОНУ імені І.І. Мечникова
(Майя НІКОЛАЄВА)

«   » вересня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА
практика в закладах сфери культури

Рівень вищої освіти: Другий (магістерський)

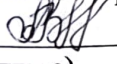
Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

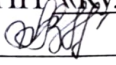
Спеціальність: 034 Культурологія

Освітньо-професійна програма: Культурологія

Робоча програма практики в закладах сфери культури. Одеса: ОНУ, 2024. 10 с.

Розробники: Готинян-Журавльова Віталія Віталіївна, д.філос.н., доц., професор кафедри культурології, в.о. завідувача кафедри культурології

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри культурології
Протокол № 1 від. "30" серпня 2024 р.
в.о.завідувач кафедри (Віталія ГОТИНЯН-ЖУРАВЛЬОВА)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПП «Культурологія»
 (Віталія ГОТИНЯН-ЖУРАВЛЬОВА)
(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету історії та філософії

Протокол № 1 від "31" серпня 2024 р.

Голова НМК (Галина ЛЕВЧЕНКО)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № _____ від. "____" _____ 20__ р.
Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № _____ від. "____" _____ 20__ р.
Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 6 годин – 180	Галузь знань 03 «Гуманітарні науки» (шифр і назва) Спеціальність 034 «Культурологія» (код і назва) Рівень вищої освіти: Другий (магістерський)	Практика	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		1-й	1-й
		<i>Семестр</i>	
		1-й	1-й
		<i>Лекції</i>	
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		<i>Лабораторні</i>	
		не передбачені	не передбачені
		<i>Самостійна робота</i>	
		Форма підсумкового контролю: залік	

2. Місце, мета та завдання навчальної дисципліни

Місце практики в системі культурологічної освіти.

Практика в закладах сфери культури студентів-культурологів відіграє ключову роль в їх підготовці як майбутніх працівників у сфері науки та культури та є важливою складовою системи культурологічної підготовки студентів культурологічного відділення факультету історії та філософії. Практична підготовка здобувачів вищої освіти як одна із форм організації освітнього процесу здійснюється шляхом проходження практики на базах практики, що забезпечують практичну підготовку. Вона ґрунтується на знаннях, набутих студентами при вивченні таких курсів, як «Історія зарубіжної культури», «Історія української культури», «Історія мистецтва», «Театрознавство», «Музеологія» тощо і передбачає їх практичне осмислення. Навички, отримані в ході практики, допоможуть майбутнім фахівцям професійно займатися діяльністю у сфері культури, брати участь в організації різних культурних проєктів. Практична підготовка є невід'ємною складовою освітніх програм підготовки магістрів.

Мета та завдання практики.

Метою практики в закладах сфери культури є закріплення та поглиблення здобутих у процесі теоретичної підготовки знань, практичних навичок, а також збір фактичного та емпіричного матеріалу для виконання магістерських робіт. Практика має на меті надати можливість студентові перевірити себе в якості фахівця культурно-просвітницького закладу і сприяти комплексній реалізації набутих знань і навичок в умовах самостійного виконання завдань в культурних сферах.

Основними **завданнями** практики є:

- ознайомлення безпосередньо в закладах культури міста Одеси з особливостями організації освітнього процесу;
- ознайомлення студентів з особливостями та напрямками роботи в закладах культури міста Одеси;
- формування вмінь і навичок роботи з інформаційними та науковими джерелами;
- ознайомлення з організацією діяльності в учбових закладах культури і мистецтва, бібліотек, музеїв, культурних центрів, театрів і філармонії міста Одеси.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) інтегральної – Здатність розв'язувати складні задачі та проблеми у галузі професійної діяльності культуролога або у процесі навчання, що передбачає проведення дослідження та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог;

б) загальних (ЗК):

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК03. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК04. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК05. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК07. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

ЗК08. Здатність розробляти та управляти проєктами

в) спеціальних, фахових (СК):

ФК02. Здатність до оцінювання та аналізу інформації у процесі реалізації професійної діяльності.

ФК03. Здатність виявляти культурні потреби суспільства та його окремих груп, визначати шляхи їх задоволення, забезпечувати культурні права і свободи людини.

ФК05. Здатність до ефективної взаємодії з представниками інших професій, а також до залучення до розв'язання проблем культури представників громадськості.

ФК08. Здатність організовувати роботу та здійснювати керівництво закладами культури, а також відповідними структурними підрозділами підприємств і установ, враховуючи

економічні, законодавчі й етичні аспекти.

ФК09. Здатність до розв'язання актуальних проблем культури з урахуванням особливостей міжкультурної комунікації та ширшого контексту відповідних проблем.

ФК10. Здатність здійснювати експертизу культурних об'єктів та культурних процесів, їх критичний аналіз із застосуванням сучасних методів культурології.

Програмні результати навчання (ПРН): У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

ПРН4. Популяризувати професію культуролога, дотримуючись етичних принципів.

ПРН5. Організовувати та підтримувати комунікації з органами влади, науково-дослідними установами, інформаційно-аналітичними службами, засобами масової інформації з питань культури.

ПРН6. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення професійних питань, презентації результатів досліджень та проєктів.

ПРН8. Приймати ефективні рішення щодо розв'язання складних задач і практичних проблем культурного розвитку суспільства.

ПРН9. Організовувати й управляти діяльністю закладів культури та відповідними структурними підрозділами підприємств і установ.

ПРН10. Мати навички вироблення та ухвалення рішень з управління закладами та установами культури чи відповідними структурними підрозділами у непередбачуваних робочих та/або навчальних контекстах.

ПРН11. Мати навички організації та керівництва професійним розвитком осіб та груп у галузі культури.

ПРН12. Розуміти і застосовувати для розв'язання складних задач і проблем культурології методи та засоби стратегічного планування, прогнозування, моделювання культурних політик.

ПРН13. Здійснювати експертну оцінку культурних творів, послуг та благ, культурних практик, культурно-мистецьких та дозвілєвих проєктів.

Очікувані результати практики. У результаті проходження ознайомчої практики студент повинен

знати:

- сутність, структуру, функції, провідні тенденції розвитку української культури, її місце у житті людини та суспільства;
- методику організації закладів культури;
- інформаційні потреби працівників бази практики;
- основні етапи розвитку світової та української культури, їх стильові особливості;
- світоглядні системи та художні стилі, властиві історико-культурним епохам;
- основні культурно-історичні центри вітчизняної культури;
- основні досягнення українського мистецтва та видатних діячів культури;

вміти:

- розробляти пропозиції з питань культурної політики;
- виконувати пошук проєктів та сценарії культурних заходів в мережі Інтернет;
- розкрити специфіку української культури, визначити її місце і роль у світовому культурному просторі;
- аналізувати тенденції розвитку української культури в сучасному суспільстві;
- використовувати інформаційні технології у навчальному процесі;
- формувати моральні та естетичні потреби та здатність зберігати та охороняти культурні здобутки України.

На проведення практики відводиться 180 годин, що становить 6 кредита ЄКТС.

3. Організація проведення практики.

Зміст практики.

Усі різновиди діяльності студентів були заплановані кафедрою виходячи із того, що практика студентів-магістрів в закладах сфери культури є такою, що підсумовує набуті протягом 4-х (бакалаврських) років навчання студентів знання та навички з музесзнавства, екскурсійної діяльності, організації культурно-дозвілєвої діяльності, театральної діяльності, організації представницьких заходів.

Під час цієї практики студентам запропоновано розглянути майбутню можливу роботу з точки зору організаторів культурно-дозвілєвої діяльності, менеджерів з організації консультативних послуг, працівників в закладах сфери культури, де студенти будуть проходити практику; спробувати свої сили на тих посадах, які вони можуть обіймати, виходячи із своєї спеціалізації, взяти участь в міроприємствах, які заплановані у закладах сфери культури, де студенти проходитимуть практику.

Впродовж практики студенти відвідають музеї, художнього салону та інших галерей і арт-майданчиків, бібліотеки, заклади культури і мистецтва, які є основою базою практики. Також під час проходження практики можуть бути проведенні наукові конференції, творчі майстер-класи, тренінги, бесіди, лекції, семінари тощо. Екскурсії можуть бути випереджувальними і проводитися напередодні опанування певної теми; тематичними – для поліпшення розуміння студентами певної теми; комплексними, що охоплюють широке коло питань основ і проводяться з метою узагальнення знань та вмінь. До початку проведення кожної екскурсії слід добре вивчити об'єкт, ознайомитися зі спеціальною літературою за темою екскурсії, визначити послідовність огляду екскурсійного об'єкту. Передбачається виконання студентами дидактичних завдань (спільні, групові або індивідуальні), використання екскурсійного матеріалу для подальшої роботи тощо. Вся робота, яка проведена під час практики вноситься до щоденника практики, а результати відображаються у звіті.

3.1. Колективні заходи:

- Настановча конференція з практики (студентам роз'яснюється мета і завдання, вимоги практики, її порядок і зміст);
- Ознайомитися із положенням про роботу закладу, основними напрямками діяльності закладу культури в якому проходять практику;
- Ознайомитися із проектами та сценаріями звходів, які проводяться на базі практики;
- Вивчення матеріалів з питань інноваційних, багатoproфільних культурно-просвітницьких центрів, збір матеріалів для виконання магістерської роботи.
- Взяти участь у підготовці проектів та сценаріїв культурних заходів, в організації їх роботи на базі практики, які проходять в період проходження практики;
- Ознайомитися з особливостями діяльності працівника культурної сфери (за місцем проходження практики).

3.2. Індивідуальні завдання:

- 1) Охарактеризувати і проаналізувати письмово діяльність роботи закладів сфери культури в яких проходила практика. Виділити позитивні сторони (та негативні, якщо є). Відобразити в звіті.
- 2) Скласти на основі отриманих практичних навичок рекламний проспект закладу культури м. Одеси (на вибір студента);
- 3) Виконати індивідуальну роботу посталену студентіві в закладі культури в яких проходили првктику;
- 4) Провести лекцію з обраної на вибір теми практиканта в учбовому закладі культури і мистецтва чи в закладах сфери культури, які відвідали.

5. Форма звітності

5.1. Заповнення звіту-щоденника практики

Форма звітності студента за практику – це подання щоденника і звіту підписаного і оціненого безпосередньо керівником практики. Щоденник ведеться студентом протягом усього терміну практики в якому послідовно висвітлюється всі етапи роботи і форми контролю, дати проходження колективних заходів, дати підготовки та проходження індивідуальних завдань, бібліотечні дні, він додається до звіту з практики, і є основним документом.

5.2. Форми контролю та методи оцінювання

Обов'язковим для здобувача вищої освіти є ведення щоденника практики встановленого зразка, в якому ним послідовно висвітлюються всі етапи роботи і форми контролю, і який додається до звіту з практики. По закінченню практики студенти надають на кафедру звітну документацію. На підставі поданих документів проводить залік із диференційованою оцінкою. Оцінка за практику виставляється за підсумком результатів проведення відповідної завданням практики роботи (рівень теоретичного обґрунтування і якість творчих робіт). Оцінка виставляється керівником практики з урахуванням результатів роботи за звітом, якості продемонстрованих студентом вмінь і навичок, а також рівня його професійної компетенції, виявленого у процесі проходження практики.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За шкалою ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою	
		Екзамен	Залік
A	90 – 100 (відмінно)	(відмінно)	зараховано
B	85 – 89 (дуже добре)	(добре)	зараховано
C	75 – 84 (добре)		
D	70 – 74 (задовільно)	(задовільно)	зараховано
E	60 – 69 (достатньо)		
FX	35 – 59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	(незадовільно)	не зараховано
F	1 – 34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)		

Підсумкова оцінка визначається наступним чином:

Вид контролю	Максимальна кількість балів
Ведення щоденника практики.	10
Представлення виконаних індивідуальних завдань з місця проходження практики.	50
Проведення лекції/презентації/майстер-класу тощо з обраної на вибір теми практиканта в учбовому закладі культури і мистецтва чи в закладах сфери культури, які відвідали.	30

Захист звіту по практиці на підсумковій конференції у вигляді доповіді або мультимедійної презентації	10
РАЗОМ	100

Критерії оцінювання

Ведення щоденника практики	
10-8 балів (відмінно)	Щоденник практики встановленого зразка подано у встановлений термін і містить всі структурні елементи. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, наявна характеристика, завірені печаткою підписи керівника від бази практики та університету. Характеристика-відгук керівника від підприємства «відмінно».
7-6 балів (добре)	Щоденник практики встановленого зразка подано у встановлений термін і містить всі структурні елементи. Зафіксовано основний зміст роботи під час проходження практики, наявна характеристика, завірені печаткою підписи керівника від бази практики та університету. Характеристика-відгук керівника від підприємства «добре».
5-4 балів (задовільно)	Щоденник практики подано пізніше встановленого терміну, окремі структурні елементи відсутні. У щоденнику студента-практиканта частково зафіксовано зміст роботи, наявна стисла характеристика, завірені печаткою підписи керівника від бази практики та університету. Характеристика-відгук керівника від підприємства «задовільно».
3-0 балів (не задовільно)	Щоденник практики подано пізніше встановленого терміну (або відсутній), більшість структурних елементів відсутня. У щоденнику студента-практиканта не зафіксовано зміст роботи, характеристика не завірена печаткою бази практики. Характеристика-відгук керівника від підприємства «незадовільно»
Проведення лекції/презентації/майстер-класу тощо з обраної на власний вибір теми практиканта в учбовому закладі культури і мистецтва чи в закладах сфери культури, які відвідали	
30-24 балів (відмінно)	Розроблено не менше 15 слайдів (фото, ескізів, малюнків, замальовок, начерків, етюдів тощо). Високий рівень технічного виконання індивідуальних завдань. Точно відповідає тематиці, містить дуже важливу інформацію, композиційно оформлена. Має чітку, логічно вибудовану структуру.
23-17 балів (добре)	Розроблено не менше 11 слайдів (фото, ескізів, малюнків, замальовок, начерків, етюдів тощо). Достатньо високий рівень технічного виконання індивідуальних завдань, в цілому вдало підібране вирішення, композиційно оформлена, хоча присутні певні помилки та недоліки, не повністю представлені інформаційні джерела.
16-10 балів (задовільно)	Розроблено не менше 8 слайдів (фото, ескізів, малюнків, замальовок, начерків, етюдів тощо). Містить близький за

	тематикою матеріал але не несе важливої інформативної функції.
9-0 балів (не задовільно)	Розроблено менше 4 слайди (фото, ескізів, малюнків, замальовок, етюдів тощо). Низький рівень технічного виконання індивідуальних завдань, недостатньо інформації для висвітлення теми.
Захист звіту по практиці на підсумковій конференції у вигляді доповіді або мультимедійної презентації	
10-8 балів (відмінно)	Студент вдало застосовує і творчо використовує теоретичні та методичні знання, пов'язані з особливостями і засобами професійної діяльності культуролога. Виявлено вміння застосовувати інноваційні технології, продемонстровано активність та ініціативність під час проходження практики, вміння працювати в команді, забезпечувати виконання завдання на високому професійному рівні. Звіт подано у встановлений термін і містить всі структурні елементи. Презентація містить фотозвіт. Доповідь добре структурована, логічно викладена, містить висновки та елементи самоаналізу.
13–16 балів (добре) 7-5	Студент застосовує і використовує теоретичні та методичні знання, пов'язані з особливостями і засобами професійної діяльності культуролога. Виявлено вміння забезпечувати виконання завдання на достатньому професійному рівні. Звіт подано у встановлений термін і містить всі структурні елементи. Презентація містить фотозвіт. Доповідь структурована і містить висновки.
7–12 балів (задовільно) 4-2	Студент переважно застосовує і використовує теоретичні та методичні знання, пов'язані з особливостями і засобами професійної діяльності культуролога.. Звіт містить переважну більшість структурних елементів. У презентації відсутній фотозвіт. Доповідь фрагментарна.
0–7 балів (не задовільно) 1-0	Виявлено несформованість вміння студента здійснювати відповідні види професійної діяльності культуролога й аналіз виконаних під час практики робіт. Мультимедійна презентація низького рівня або відсутня. Доповідь фрагментарна і поверхова.
Представлення виконаних індивідуальних завдань з місця проходження практики Цей вид роботи поводитьсь безпосередньо за місцем проходженням в закладі культури. І висвітлюється в характеристиці.	

6. Джерела та інформаційні ресурси.

1. Бьорд М. 100 ідей, що змінили мистецтво. Київ : ArtHuss, 2019. 216 с.
2. Дзвінчук Д. Проблеми інноватизації механізмів державного управління діяльністю і розвитком мистецько-культурного середовища в Україні [Електронний ресурс] / Д. Дзвінчук , О. Немчук. - Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-3/doc4/08/pdf>.
3. Карпов В. Державна політика у сфері надання послуг з експертизи культурних цінностей // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва: наук. журнал. К.: Міленіум, 2017. № 2. С.19—26.

4. Кравченко О. Культурна політика в Україні за часів незалежності. Дискурс публічної політики / О.В.Кравченко // *Культура України: [зб. наук. праць]*. Х.: ХДАК, 2010. Вип.29. С. 47—57.
5. Методичні рекомендації по складанню програм практики студентів вищих навчальних закладів України (складено на підставі методичних рекомендацій Міністерства освіти України №31-5/97 14.02.96 р.)
6. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14.02.1992 № 2117-ХП.
7. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: Наказ Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 р. № 93.
8. Положення про організацію освітнього процесу в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова. Затверджено на засіданні Вченої ради ОНУ імені І. І. Мечникова, протокол № 4 від 23 грудня 2014 р.
9. Положення про проведення практики студентів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Затверджено на засіданні Вченої ради ОНУ імені І. І. Мечникова, протокол № 5 від 25 січня 2011 р.
10. Синергетична парадигма простору культури: монографія Наук.-ред колегія: В.Д. Шульгіна (наук. ред.), І.В. Кузнецова, В.О. Яковлев (упорядн). Київ НАКККіМ, 2014. 400 с.
11. Чернець В. Держава і культура: Онтологія теоретичного й історичного виміру: [монографія]. К.: НАКККіМ, 2015. 552 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського, каталоги: <http://www.nbuv.gov.ua/node/554>.
2. Наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська академія": Е-ресурси: <http://www.library.ukma.edu.ua/index.php?id=26&L=1%252Fadmin%252Fcategories.php%252Flogin.php>
3. Електронний каталог НБ ОНУ імені І.І.Мечникова: <http://liber.onu.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/Matieres/index/Matiere.IdMatiere:4435>
4. Stanford Encyclopedia of Philosophy: <https://plato.stanford.edu/contents.html>
5. Електронна бібліотека ІФ РАН: <https://iphras.ru/elib.htm>